

“Evet, Hayır” Sözcüklerinin Türü Üzerine

Zeliha TUĞUZ*

Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mersin

*Sorumlu Yazar
ozbey81@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada Türkiye Türkçesindeki “evet, hayır” sözcüklerinin türü üzerinde durulacaktır. Bu sözcüklerin türü konusunda dilciler arasında ortak bir görüş yoktur. Bazı dilciler bu sözcükleri “belirteç” olarak ele alırken bazıları “ilgeç” ya da “ünlem” olarak ele almıştır. Bu belirsizlik araştırmacıları ve öğrencileri yanıltabilmektedir. Çalışmamızda bu sözcüklerin Türkiye Türkçesinde hangi sözcük türünde ele alındığı gösterilirken söz konusu olan sözcük türlerinin tanımları üzerinde de durulacaktır. Verileri oluşturma aşamasında konuyla ilgili dil bilgisi eserleri, makaleler, etimolojik ve ansiklopedik sözlükler taranacaktır. Sonuç bölümünde ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilerek “evet, hayır” sözcüklerinin hangi sözcük türü altında incelenmesi gerektiği gerekleriyle açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: evet, hayır, sözcük türü.

Abstract

This research paper will touch upon the type of words in Modern Turkish “yes, no” words. There is no common agreement and opinion on this topic among linguists. Some argue that these words are “adverbs”, others claim them as “prepositions” and “exclamations”. This uncertainty may mislead researches and students. This paper will deal with this type of words which will be shown in Modern Turkish. These are the types of words, will rely their definitions. Literature review was done on grammar books, research papers, etimological and encyclopedic dictionaries. In conclusion part, the results will be analyzed and explained.

Key words: yes, no, word type.

GİRİŞ

Bir anlamı olan ya da cümle kuruluşuna yarayan, cümlede bir görevi olan konuşma araçlarına sözcük denir. Sözcükler cümlenin söz dizimsel-anlamsal işleyişini sağlayan dil ögesidir. Zihnimizdeki kavramları, çevremizdeki nesnelere yansıtan birimlerdir.

Eğer bir sözcük, bir başka sözcüğün yerini alarak, tümcenin yapısını bozmadan anlamını değiştirebiliyorsa bu sözcükler aynı türdendir. Aynı türden sözcüklerin oluşturduğu birliğe sözcük türü adı verilir (Koç 1996: 162). Türkçede sözcükler dilbilgisi bakımından çeşitli gruplara ayrılır. Aynı bir çalışma konusu olan “sözcük türlerinin sınıflandırılması” dilcilere göre farklılıklar göstermektedir.

Türkçede “evet, hayır” sözcükleri özellikle konuşma dilinde büyük bir yere sahiptir. Hatta bazı yarışma programları bu sözcükleri kullanmadan konuşmanın neredeyse imkansız olduğunu göstermiştir. Yüzyıllardır Türkçede canlı bir kullanım alanına sahip bu sözcüklerin geçmişine bakıldığında ise birbirinden farklı görüşler göze çarpar.

Tietze'nin sözlüğünde “evet I” *acele, çabuk* anlamına geldiği belirtilirken bu sözcükle ilgili diğer kaynakların da ne söylediğini göstermiştir. Örneğin; *Derleme Sözlüğü 1803-04, Türkçe Sözlük 2134, Meninski 1680 I, 619'* da da bu anlamların yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca diğer kaynaklardan

farklı olarak “evet” sözcüğünün üç anlamına da yer vermiştir. “Evet II” için ise, bugün bilinen anlamda Clauson'un onu aynı anlamda olan Eski Türkçedeki *yemed* kelimesine bağladığını söylemiştir. “Evet III / evvet, evit”in *fakat, lakin, şu var ki* anlamlarını taşıdığını göstermiştir. (Tietze 2002: 753)

Clauson, “evet” sözcüğünün karşılığı olarak *yemet* sözcüğünü göstermiştir (Clauson 1972:6). *Yemet* için ise “*evet* (İngilizce “yes”in karşılığı) Osmanlıca karşılığı na'am. *Yemet, emet* olarak da telafuz edilir. Yağma, Tohsı, Kıpçak Oğuz Türkçesinde evetin üç şekli vardır: *emet/ ewet/yemet*. Türkmencede *ewet* şekli görülürken Osmanlıcada evetin yanında çok az metinde *evit* de kullanılmaktadır.” bilgilerini vermiştir (Clauson 1972: 935).

“é:vet”in *acele, çabuk* anlamı Clauson'a göre Kaşgarlı'nın “*teğme: é:vet: ışka: körüp turğil ele:*” örnek cümlesinde gösterdiği *évet* “acele” kelimesinin muhtemelen *évek* yerine bir yazılış hatasından kaynaklanmıştır. Fakat Tietze'ye göre Türkiye Türkçesindeki durum böyle bir kelimenin mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Örnek: *Oradan da savışıp gëdiy, évet évet gëdiyken bi kövün urgundan geçiymiş* (Tietze 2002: 753).

Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde “evet, hayır”a değinmemiştir.

Tuncer Gülensoy evet sözcüğünün Eski Türkçe ve Orta Türkçede (evet ~ ewet ~ yemet ~ emet) <[y]ev/v/m)et şeklinde

olduğunu göstermiş, diğer Türk dillerindeki karşılıklarını da vermiştir (Gülensoy 2007: 348).

Ahmet Vefik Paşa, “evet”in edat olduğunu belirtip bu sözcüğün aslının *uvat*, *öget*, anlamının da *ne’am*, *beli*, *ari*, *öyledir*; *hay hay* olduğunu söylemiştir (A. Vefik 2000:140). Hayırla ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir.

Ferit Devellioğlu, 2004) evet” için herhangi bir bilgi vermemiş; “hayır”ın anlamını da Arapçadaki *hayr* (iyilik, iyi, fayda, faydalı, yararlı) olarak vermiştir.(Devellioğlu 2004:347)

İsmet Zeki Eyüboğlu, “evet”in Pehlevce *avadtan* evet olduğunu; bir işi bir eylemi onaylama, uygun bulma anlamına gelen *avadın*, Asya Türkçesine *uvat*, *ovat* biçiminde girdiğini; Eski Farsçada *avathanın* Türkçede *emet*, *yemet* şeklinde görüldüğünü belirtmiştir (Eyüboğlu 2004:250).

“Hayır”ın da Arapça *hayr* (iyilik, seçme yardım)dan *hayır* olduğunu; bu sözcüğün Türkçede biri olumlu biri olumsuz iki ayrı anlamı olduğunu söylemiştir: *İyilik, yardım ile olmaz, yok, değil*. Anadolu Türkçesinde Arap yazılarıyla yazılan *hayr* (iyilik, seçme yardım) ile *hayır* (yok, olmaz, değil) sözcükleri bir olduğunu; ikisinin de noktalı “h” ile yazıldığını vurgulamıştır. Bu durumda “hayır” sözcüğünün iki karşıt anlamının hangi yolla kazandığını saptamanın kolay olmadığına da değinmiştir. Arapçada şaşkınlık bildiren *hayrın* ise noktasız “h” ile yazıldığından anlam bakımından iki *hayrı* yan yana getirme olanağının olmadığını söylemiştir. Hangi anlamda alınırsa alınsın “hayır” Türkçe olmadığı gibi ne yolla iyilik, olmaz, değil anlamlarını kazandığının ve Farsçadan geçen *hayr* sözcüğünün açık olmadığını ifade etmiştir. (Eyüboğlu 2004:320)

Sevan Nişanyan, “evet”in Eski Türkçe *evet/emet* şeklinde görüldüğünü ve teyit sözü olduğunu söylemiştir (Nişanyan 2003: 122). “Hayır”ın olumsuz cevap olduğunu ve olumsuz cevabı dolaylı olarak ifade eden bir hüsnü tabir olarak 14. tüzüydandan itibaren kullanıldığını belirtmiştir (Nişanyan 2003: 164).

Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük’ünde “evet” ile ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir:1. *Öyledir* anlamında kullanılan bir doğrulama veya onaylama sözü, *olur, oldu, peki, tamam, ya, belki, ha, he*: “*Evet, bu bahsin en canlı noktası buradadır.*” (Y. K. Beyatlı) 2. Olumlu cümlelerde anlamı pekiştiren bir söz. 3. Sözü açan veya bağlayan bir söz: *Evet, işverenlik görevini hiç de başarıyla yerine getiremiyordum. İlk tekdiri almıştım.*

Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü’ünde *acele, çabuk*; Divanü Lügati’t-Türk’te (Kıpçak, Tuhsi, Oğuz, Yağma) “evet” için *peki*; BSTS / Kılıçoynu Terimleri Sözlüğü’nde *karşılaşmaya hazır olan yarışmacıların, dürtüş ya da vuruşu gören yan yargıcının, yönelttiği soruya verdikleri olumlu yanıt* bilgileri verilmiştir.

“Hayır” ile ilgili olarak da Güncel Türkçe Sözlük’te 1. *Yok, öyle değil, olmaz* anlamlarında onamama, inkâr bildiren bir söz: *Para var mı? -Hayır.-Yorgun musunuz? -Hayır.* 2. Olumsuz cümlelerde anlamı pekiştiren bir söz: “*Hayır, zafirimiz bir masal olmayacak.*” (F. R. Atay), Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü’ünde “hayır, olmaz”, BSTS / Kılıçoynu Terimleri Sözlüğü’nde *hazır olmayan yarışmacıların, dürtüş ya da vuruşu görmeyen yan yargıcıların, başyargıcının yönelttiği soruya verdikleri olumsuz yanıt*, bilgileri verilmiştir.

Yeni Tarama Sözlüğü “evet” için, (*evit*) *ancak, fakat, lakin, amma* (YTS 1983: 86) bilgilerini verirken “hayır” için *hayır: incir* (YTS 1983: 106) bilgisini vermiştir.

Tarama Sözlüğü “evet” için (*evit*) *ancak, fakat, lakin, amma* bilgilerini vermiş; bu anlama gelen birçok örnek vermiştir: *Türkçe saruluk otu derler; südün göze çekerlerse nûrun gayette ziyade eder; ifrat ile göregen eder; evet gözü acıdur* (TS 1996: 1569).

Sözlüklerde “evet”in anlamı, şekilsel özellikleri hatta sözcük türü olarak edat olduğuyla ilgili bilgi verilirken Türkiye Türkçesindeki anlamıyla “hayır”la ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Arapça(hayr) 1.en iyi, seçkin, 2. iyilik, anlamlarına gelen “hayır” Türkçeye, Farsça kanalıyla Arapçadan geldiği için etimolojik ve ansiklopedik sözlüklerde yer almamıştır. Farsça olumsuzluk bildiren *ne* ile birlikte *ne hayr* olarak, yani *hayırsız, uygun olmayan* anlamında kullanılırken zamanla olumsuzluk bildiren bu kullanım kısalmış ve sadece *hayır* olarak olumsuzluk bildirme işleviyle kullanımını sürdürmüş olabileceği ihtimali kuvvetlidir.

Bazen çok uzun bir cümlenin yerini tutan ve çoğunlukla cevap verme işleviyle¹ kullanılan bu sözcüklerin türüyle ilgili de ortak bir görüş yoktur. Bazı dilciler bu sözcükleri “belirteç” olarak ele alırken bazıları “ilgeç” ya da “ünlem” olarak ele almıştır.

Muhittin Bilgin, bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını çeşitli açılardan etkileyen sözcükleri *belirteç* olarak tanımlamıştır (Bilgin 2002: 262). Bir sorunun karşılığı olan, aynı zamanda eylemi olumlu ya da olumsuz biçimde pekiştiren belirteçleri *yanıt belirteci* olarak göstermiş; tümce değerinde olan “evet, hayır”ı da bu başlık altında vermiştir (Bilgin 2002: 278).

Tahir Nejat Gencan, “evet, hayır”a hem belirteçler hem de ünlemler konusunda değinmiştir. Bu sözcüklerin sevinç, korku, dargınlık gibi çeşitli duyguları yansıtan, coşkulu söylenen yanıt belirteçlerinin de birer ünlem olduğunu belirtmiş (Gencan 2001: 528); ünlemi de coşkunun söze dönüşmesiyle, yani bir coşkunun etkisiyle içten kopup gelen, sevinç, korku, üzüntü, acı, şaşma gibi duyguları canlı canlı anlatmaya yarayan sözcükler olarak tanımlamıştır (Gencan 2001: 516).

Sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcükleri belirteç; sorulara karşılık olarak kullanılan sözcükleri *yanıt belirteci* olarak tanımlamıştır. Bunların eylemleri türlü yönlerden pekiştirdiğini de vurgulamıştır. “Evet”i *gerçekleme, onama belirteci* başlığı altında gösteren Gencan, “evet”in onamada pekiştirici olduğunu örneklerle de göstermiştir. “Hayır”ın kötü, sevimsiz, geri düşünceleri çürüttüğünü, onamazken onlara karşı olan inanışları pekittiğini belirtip *onamayış (ret) yadsıma, yoksumsama (inkar) zarfları* altında incelenmesini doğru bulmuştur (Gencan 2001: 460).

Zeynep Korkmaz “evet, hayır” sözcüklerini *ünlem* başlığı altında ele almıştır. *Cevap verme, onaylama, kabullenme, red, inkâr, gizleme* bildiren ünlemlerin doğrudan doğruya ünlem olan ya da başka bir sözcük sınıfından geldiği halde kullanım özelliği veya kalıplaşma sebebiyle zamanla ünlemleşen sözcüklerden oluştuğunu belirtmiştir (Korkmaz 2007: 1183).

1. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Evet Hayır Söylemi Üzerine, Zeliha Tuğuz, 2010 TUDOK Bildiri Metni.

Ünlemi ise söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yaran bir söz türü olarak tanımlamıştır.

Nitelik ve görevleri bakımından ünlemleri *içe ve dışa dönük* ünlemler olarak sınıflandıran Korkmaz dışa dönük ünlemleri *insanın dış dünyasında kendi dışındaki kimseler, hayvanlar ve nesnelere olan iletişim ilişkisini seslenme, gösterme, sorma, onaylama, yanıtlama gibi yollarla ortaya koyan ünlemler* olarak tanımlamış; “evet, hayır” sözcüklerini bu grupta göstermiştir (Korkmaz 2007: 200).

Süer Eker, eylemlerin, eylemsilerin ya da sıfatların görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkileyen, kimi kez güçlendirip kimi zaman kısıtlayan sözcükleri edat olarak tanımlamıştır. Ünlemleri de ünlem edatları başlığı altında gösterip bunların doğadaki sesleri taklit etmeye ya da duyguları, heyecanları anlatmaya yarayan sözcükler olduğunu ve bunların yanı sıra seslenme, sorma, gösterme ya da cevap ifade ettiğini belirtmiştir. “evet, hayır” sözcüklerini onay veya ret ifade eden ve ünlem edatlarının alt başlığı olan cevap edatları başlığı altında vermeyi uygun bulmuştur (Eker 2006: 361).

Recep Toparlı; “evet, hayır” sözcüklerini onay veya ret ifade eden *cevap edatları* başlığı altında vermeyi uygun bulmuştur (Toparlı 200:90).

Tahsin Banguoğlu, diğer dil bilgisi kitaplarından farklı olarak bu sözcükleri *gerçekleme zarfları* olarak incelemeyi doğru bulmuştur. Doğrudan doğruya sıfatın varlığı-yokluğu, eylemin olup bitmesi ile ilgili zarflara *gerçekleme zarfları (adverbe de verification)* demiş, bu zarfların “Gerçek mi? Olur mu?” sorularını karşıladığını belirtmiştir. Zarfı da *eylemlerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimeler* olarak tanımlamıştır (Banguoğlu 2007: 372).

Nurettin Koç bu *sözcükleri bir eylemin, bir eylemsinin, bir önadın ya da başka bir belirtecin anlamını zaman, yer, gösterme, ölçü, nitelik, soru kavramlarıyla etkileyen sözcük türü* olarak tanımladığı *belirteç* olarak kabul etmiştir. Sorulara karşılık olarak kullanılan ve *niteleme belirtecinin* alt başlığı olarak *yanıt belirteci* başlığı altında incelemeyi uygun görmüştür. Ayrıca bu sözcüklerin birer cümle değerinde olan belirteçler olduğunu da belirtmiştir (Koç 1996: 210-224).

Tufan Demir, “evet, hayır”ı soru cümlelerinin cevabı olarak kullanılan belirteçler olduğunu belirtmiş; bu sözcükleri ve soru cümlelerinin yerine geçen sözlerin *cevap belirteci* olduğunu ifade etmiştir (Demir 2006: 486).

Muharrem Ergin, tasdik veya ret ifade eden “ evet, hayır”ı *cevap edatları* başlığı altında vermiş; bunların *başlı başına kullanılan ve ifade taşıyan, yanındaki kelimelere bağlanmayan edatlar* olduğunu söylemiştir (Ergin 1993: 351).

Ergin, ünlem edatlarını his ve heyecanları, sevinç, keder, ıstırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk gibi ruh hallerini, tabiat seslerini, seslenmeleri, tasdik red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlar olarak tanımlamış; bu edatların geniş bir ifade gücü taşıdığını, bazılarının bir cümle yerini bile tutabileceğini vurgulamıştır. Bazılarının bu ifade kabiliyetini içerdikleri ses unsurlarından, kendi

ses yapılarından, bir kısmı ise bir arada kullandıkları cümlelerden aldığını belirtmiştir. “İfadeleri ses yapılarına dayanan, ses yapıları bir nesneye ya da kavrama karşılık gelenler tek başlarına görevini yapabilir, kullanılabilir, bir şeyler ifade edebilirler. İfadeleri bir arada kullandıkları cümlelere dayananlar tek başlarına bir şey ifade etmez ve kullanılmazlar.” açıklaması “evet, hayır”ı genel tanımıyla tek başlarına bir anlam ifade etmeyen edatlar grubunda ele alıp çelişki içine düşen dilciler arasında olmaktan kurtarmıştır (Ergin 1993: 349).

Tuncer Gülensoy, “evet, hayır”ı *ünlem edatlarının* kabul veya ret ifade eden *cevap edatları* başlığı altında göstermiştir. Edatları bir sözcükten sonra gelerek o sözcükle ötekiler arasında bağlantı kuran, tek başlarına anlamları olmayan, hiçbir nesne ya da hareketi karşılamayan, yalnızca dilbilgisi görevleri bulunan, bu sebeple “yardımcı sözcükler” olarak tanımlamıştır. Ünlem edatlarını ise bir duyguyu (his, heyecan, sevinç, keder, ıstırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk, üzüntü), bir düşünceyi anlatan veya bir tabiat sesini, seslenmeleri, tasdik red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlar olarak tanımlamıştır (Gülensoy 1995: 200).

Nurettin Demir- Emine Yılmaz, ünlemleri çeşitli duyguları, heyecanları ifade eden sözcükler olarak tanımlamış; cevap işlevli ünlemlere “evet, hayır”ı örnek göstermiştir. Bu bilgi dışında herhangi bir vermemiştir (Demir 2003: 200).

Necmettin Hacıeminoğlu, “Türk Dilinde Edatlar” adlı kitabında *bağlama edatları* bölümünde Kaşgarlı’dan beri rastlanan “evet” sözcüğünün aslında bir *cevap edatı* olduğunu, Batı Türkçesinin Eski Anadolu ve Osmanlıca devrelerinde *bağlama edatı* Türkiye Türkçesinde ise *cümle başı edatı* olarak da kullanıldığını belirtmiştir (Hacıeminoğlu 1984: 146, 240). Türkiye Türkçesinde “evet” *fakat ancak* anlamını ve bağlama edatı işlevini yitirmiş, sadece cümle başı ve cevap edatı olarak *peki* anlamında kullanılmakta olduğunu belirtmiştir. *Kuvvetlendirme edatları* başlığı altında “evet”in *elbette, muhakkak* anlamında tekit görevi de gördüğünü söylemiştir. “Hayır” sözcüğünün Arapça olduğunu ve *cevap edatları* başlığı altında *ret* ve *inkar edatı* olduğunu vurgulamıştır. Arapça bir sözcük olan edatın *alet, vasıta* anlamına geldiğini belirtip tek başlarına anlamı olmayıp ancak cümledeki diğer sözcük ve sözcük grupları arasında çeşitli ilişkiler kurmaya yarayan *alet sözler* olduğunu; hatta dilin mantıksal kuruluşunu oluşturan cümle yapısının “harci” olduğunu vurgulamıştır. Bu yönleri ile edatları görevi bakımından isim çekim eklerine benzediğini söylemiştir. (Hacıeminoğlu 1984: 243, 291).

Hatice Parlak’a göre, duygu ve heyecanlarımızın dile dökülmesini sağlayan ünlemler, cümle içerisinde acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi anlamları ifade eder. Uzun cümleler kurmaya gerek kalmadan tek sözcük ile duyguların karşılıkta iletilmesini sağlayan sözcüklerdir. Sadece duyguların aktarılması amacı ile kullanılmaz; aynı zamanda seslenme, çağırma, cevap verme, gösterme, sorma, ret gibi durumların anlatılmasında da görev alır. Buna göre “evet, hayır” onay veya ret bildiren *cevap ünlemleri* başlığı altında gösterilmiştir.

Neşe Atabay- Sevgi Özel- İbrahim Kutluk, “evet, hayır”ı genellikle sorulara karşılık olarak kullanılan; eylemleri, eylemsileri kimi kez olumlu, kimi kez olumsuz biçimde pekiştiren; gerçekleşme, kesinlik, onama, onamama bildiren

yanıt belirteçleri başlığı altında vermişlerdir. (Atabay 2003: 95) Belirteci ise eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkileyen, kimi kez güçlendirip kimi zaman kısıtlayan sözcükler olarak tanımlanmışlardır. (Atabay 2003: 83)

Fezva Hepçilingirler, Mehmet Hemgirmen, gibi dilciler “evet, hayır” sözcüklerine değinmemişlerdir.

DEĞERLENDİRME

Sözcük türleri, sözdizimsel- anlambilimsel ölçütlerle belirlenmiş olmasına rağmen birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaz. Aynı sözcük ad, sıfat, belirteç, ünlem gibi görevleri üstlendiği için sözcük türlerini sınıflandırmak oldukça zordur. Bu konuda en kolay ve kesin çözüm sözcüklerin cümle içerisindeki anlam ve işlevlerine bakmaktır. Bunun için de sözcükler bir sözcük türünde dondurulmamalı, cümle içerisindeki anlam ve işlevlerine göre değerlendirilmelidir (Hengirmen 2002: 115).

Yapılan bu çalışma; birçok dilcinin edatları tek başına hiçbir anlamı olmayan sadece görevli olan sözcükler olarak tanımlarken, “evet, hayır” sözcüklerini ünlem edatları olarak verildiğini göstermektedir. Ancak sorun şu ki ünlem edatları da *bir duyguyu (his, heyecan, sevinç, keder, ıstırap, nefret, hayıflanma, coşkunculuk, üzüntü), bir düşünceyi anlatan veya bir tabiat sesini, seslenmeleri, tasdik red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlar* olarak tanımlanmıştır. Anlamsız sözcüklerin hangi anlamları ifade ettiğinin açıklanması bir çelişki doğurmuştur. Sadece Muharrem Ergin bu edatların bazılarının tek başlarına anlamları olduğunu, bazılarını ise cümlede anlam kazandığını belirterek bu çelişkiyi ortadan kaldırmıştır.

Bazı dilciler ise “evet, hayır”ı belirteç olarak göstermiş; belirteci de “eylemlerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimeler” olarak tanımlamıştır. Ancak “evet, hayır” eylemi ya da sıfatı nitelemez. Örnek:

- Gelen Zeynep miydi?
- *Evet.*
- Kapıyı sen mi açtın ona?
- *Hayır, Ahmet.*
- Çok güzel kız, değil mi?
- *Hayır, değil.*

Yukarıdaki örnekler daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa:

- Gelen Zeynep miydi?
- *Evet, gelen Zeynep'ti.*
- Kapıyı sen mi açtın ona?
- *Hayır, ben açmadım, Ahmet açtı.*
- Çok güzel kız, değil mi?
- *Hayır, çok güzel kız değil.*

İster kısaltılmış şekilde olsun ister uzun cevap olarak verilsin, yukarıdaki cümlelerin hiçbirinde “evet, hayır” eylemi ya da sıfatı nitelememiştir. “*Evet, gelen Zeynep'ti.*” Cümlesinde “evet” sıfat(adlaşmış ortaç) olan “gelen”den önce kullanılmış olabilir. Bu sadece sözdizimsel bir durumdur. Anlam olarak bakıldığında “evet” hiçbir şekilde “gelen” sözcüğünü açıklamamış ya da vasıflandırmamıştır. “*Şu gelen kişi, çabuk gelen kişi* ” denilebilir; ancak “evet gelen kişi” Türkçede anlamsız bir söz dizisidir.

“*Hayır, Ahmet.*” ya da “*Hayır, ben açmadım, Ahmet açtı.*” cümlelerinde de aynı durum söz konusudur. Yukarıdaki cümlelerde evet ve hayır yerine hangi sözcüklerin kullanılabileceği düşünüldüğünde şöyle bir konuşma ortaya çıkar:

- Gelen Zeynep miydi?
- *Doğrudur, gelen Zeynep'ti.*
- Kapıyı sen mi açtın ona?
- *Yok, ben açmadım, Ahmet açtı.*
- Çok güzel kız, değil mi?
- *Yok, çok güzel kız değil.*

Bu cümlelerdeki *doğrudur* ve *yok* sözcükleri nasıl belirteç değilse *evet, hayır* sözcükleri de belirteç olarak değerlendirilmemelidir.

Bu sözcüklerin ünlem olarak ele alınması durumuna gelince; ünlemlerin hemen her kaynaktan ortak bir tanımı vardır: Ünlemler; duygu, heyecan, üzüntü, korku bildiren, kısaca insanların ruh hallerini ifade eden sözcüklerdir. Oysa “evet, hayır” sözcükleri *Yaşasın!, Oh!, Hayret!, Aman!* gibi belirgin bir şekilde korku, heyecan, sevinç ifade etmemektedir. *Eveet! Hayyur!* şeklinde kullanılırsa ünlem olarak gösterilebilir. Ancak Türkçedeki neredeyse her sözcük bu şekilde kullanılırsa sözcük türü sınıflandırmasında “ünlem” olarak sınıflandırılabilir. Başka bir deyişle Türkçedeki hemen hemen her sözcüğün ünlem olabilme potansiyeli vardır. Bu sebeple bu sözcüklerin ünlem türünde ele alınması doğru değildir.

SONUÇ

Arapça “alet, bir iş yapmaya yarayan araç” anlamına gelen *edat*²; dilbilgisi terimi olarak, *farklı tür ve görevdeki sözcükler ve kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan dil bilgisi ögesi* anlamına gelmektedir. Diğer sözcüklerle birlikte, cümle içinde anlam kazanır; ancak dilbilgisi kaynaklarında belirtildiği gibi tek başlarına hiçbir anlam ifade etmediği doğru değildir. Edatların kendi başlarına da bir anlamları olduğu, çoğunun Eski Türkçede ulaç olarak kullanıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Örnek:

- **gibi** (Eski şekli şekil, suret anlamına gelen *kiptir*. Bu sözcük iyelik eki alarak *kipi* halini almış; zamanla *onun şekliyle, onun suretiyle* anlamına gelen *gibi* sözcüğüne dönüşmüştür.)
- **göre**(*kör-e* şeklinde oluşmuş bir ulaçtır.)
- **için** (Bir nesne ya da kavramın iç kısmı anlamındaki *iç* sözcüğü iyelik ve vasıta eki alarak *iç-i-n* sözcüğüne dönüşmüştür.)
- **dolayı** (*tola-*’nın ulaç şeklidir. Eski Türkçeden beri kullanılan ötürünün Batı Türkçesindeki karşılığıdır.)
- **ötürü** (Eski Türkçede ötkür-ü şeklinde kullanılmıştır. Ötür- “geçirmek” mastarından yapılmış bir ulaçtır.)
- **beri** (*ber-ü* şeklinde bir ulaç ya da *ben+rü* şeklinde isim kökenli olduğu düşünülmektedir. *Berü, beri, birü* gibi kullanımları vardır.
- **karşı** (Uygur ve Karahanlı metinlerinde *karşı* anlamına gelen *karu* sözcüğü karşı sözcüğünün ilk şekli olduğunu düşündürmektedir. *kar-* ya da *karış-* eyleminden değişik eklerle yapılmış bir ulaç olduğu ihtimali kuvvetlidir.)

2. Edavat, aletler demektir. “Alet edevat” ikilemesi buradan doğmuştur.

• **doğru** (bu edatla ilgili üç görüş vardır. Birincisi Caferoğlu ve Arat'a göre *toğru*-“doğrulmak, yönelmek” fiilinin -g eki ile isimleşmiş şekli *toğrudur*. Birden fazla heceli sözcüklerin sonundaki -g'lerin düşmesi ile *toğru* şekli ortaya çıkmıştır. Ancak Kutadgu Bilig'de *toğru* şekline rastlandığı için bu görüş kabul görmemektedir. İkinci görüş Brockelmann'ın *toğur*- eyleminin ulaç şekli olduğu görüşüdür. Üçüncüsü ise Deny'in *tigrü* edatının kalınlaşması sonucu olduğu görüşüdür.)

• **değın** (*tegi+n* vasıta eki ya da *teg-i* ulaç şeklinde olduğu düşünülmektedir.)

• **denli** (*teng-lig* şeklinin, *teng-lü* > *ten-lü* > *tenlü* > *denli* haline gelmesiyle günümüze *denli* olarak ulaşmıştır.)

• öte (öt-“geçmek” eyleminin ulaç şeklidir.)

Sözcüğün tek başına sözlüksel anlamı düşünüldüğünde “edatların tek başına anlam ifade etmediği” düşüncesi doğru gelebilir; ancak etraflıca düşünüldüğünde bir dilin içinde anlamsız sözcük bulunamayacağı, anlamsız bir sözcüğün dilin içinde barınamayacağı rahatlıkla anlaşılabilir. Anlam, sözcüğün zihnimizde yarattığı tasarım (resim) veya çağrışımların birleşmesinden oluşan bir yapıdır. Kimi sözcüklerin tasarım ve çağrışımları ya da bunlardan herhangi biri tam olarak zihnimizde oluşmayabilir. Bu durumda, sözcükler anlamsız kabul edilmemelidir. Aslında bu sözcükler artık tek başlarına anlamları unutulmuş ya da bulanıklaşmış sözcüklerdir, bir başka sözcükle ilişkilendiklerinde zihnimizde bir tasarım ve çağrışıma ulaşırlar ki bu da onların anlamlarının netleşmesine neden olur. Bir sözcüğün tamamen anlamsız olduğu ve dilde hala barındığı iddia edilmemelidir. ‘Gibi’ sözcüğü ele alındığında bu sözcüğün anlamsız olduğu söylenebilir; ancak dilin tarihi gelişimi incelenirse bu sözcüğün Eski Türkçedeki *kip* “biçim, şekil” sözcüğünün bir türevi olduğu yukarıdaki açıklamalarda rahatlıkla görülecektir.

Kısacası bu çalışma, günlük yaşamın vazgeçilmez sözcüklerinden olan “evet, hayır” sözcüklerinin farklı tür ve görevdeki sözcükler ve kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan dil bilgisi ögesi; başka bir deyişle edat olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu sözcükleri sınıflandırırken tek başına hiçbir anlam ifade etmediği belirtilen edatlarla ilgili yapılan yanlış açıklamalara da yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

- [1] Banguoğlu, T. (2007), *Türkçenin Grameri*, Ankara TDK Yay.
- [2] Bilgin, M. (2002), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.
- [3] Clauson, Sır Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteen – Century*, Oxford, At The Clarendon Pres.
- [4] Demir, Nurettin, Yılmaz Emine (2003), *Türk Dili El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayıncılık.
- [5] Demir, Tufan (2006), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara, Kurmay Yayınevi.
- [6] Devellioğlu, Ferit (2004), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi.
- [7] Eker, Süer (2006), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, Grafiker Yayınları.
- [8] Eren, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara.

- [9] Ergin, Muharrem (1993), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yay.
- [10] Eyüboğlu, İsmet Zeki (2004), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul, Sosyal Yayınları.
- [11] Gencan, Tahir Nejat (2001), *Dilbilgisi*, Ankara, Ayraç Yayınevi.
- [12] Gülensoy, Tuncer (1995), *Türkçe El Kitabı*, Kayseri, Bizim Gençlik Yayınları.
- [13] Gülensoy, Tuncer (2007) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara TDK Yayınları.
- [14] Hacıeminoğlu, Necmettin (1984), *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- [15] Hepçilingirler, Feyza (2005), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- [16] Koç, Nurettin (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, İnkilap Kitabevi.
- [17] Korkmaz, Zeynep (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara, TDK Yay.
- [18] Nişanyan, Sevan (2003), *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul, Adam Yayınları.
- [19] Özel, Sevgi, Atabay, Neşe, Kutluk, İbrahim (2003), *Sözcük Türleri*, İstanbul, Papatya Yayıncılık.
- [20] *Tarama Sözlüğü III* (1996), Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- [21] Tietze, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati, Sprachgeschichtliches und Etymologisches*
- [22] Toparlı, Recep, (2000), *Türk Dili ve Kompozisyon*, Ankara.
- [23] Vefik Paşa, Ahmet (2000), *Lehçe-i Osmâni* (haz. Recep Toparlı), Ankara, TDK Yayınları.
- [24] *Yeni Tarama Sözlüğü* (1983), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.